

104/1200

108129/19

ERDÉLY

AZ ERDÉLYI NÉPI KÁRPÁT EGYESÜLET FOLYÓIRATA
1946. TÉL — 4. SZÁM

SZERKESZTŐK: VÁMSZER GÉZA ÉS ERDÉLYI SÁNDOR

A turistaság a béke szolgálatában

Ha lassan, ha zátonyok közül, mégis csak közeledik felénk a béke hajója, amelyre olyan vágyva-vágyakozik az egész világ, talán egy-két megkötyagosodott kardcsörtetőt és egynéhány zavarosban halászni szerető iparmágnást kivéve. Erre mutat a mindennapos politikai tudósításokon kívül az a kis újsághír is, amelyet nemrégiben egyik napilapunkban olvastam, hogy t. i. Londonban 36 nemzet képviselőinek részvételével megnyílt a háború után az első turista-kongresszus, amelynek „célja a turisták utazásának megkönnyítése nemzetközi viszonylatban, hogy a nevelés és művelődés oly fontos eszköze, az utazás, mindenki számára elérhető legyen“.

Ez már a közeli béke jele. Az is természetes, hogy éppen az angolok gondoltak először a turistaságra és az utazásra, hiszen a többi európai országokkal egybevetve — talán csak a szerencsés semlegeseket nem számítva —, ők szenvedtek a háborútól a legkevesebbet; de meg az angolok látogatták legsűrűbben a kontinentst, ők voltak a legszenvedélyesebb utazók. Ez is természetes, hiszen a nagy brit világbirodalom ezer és egy lehetőséget és alkalmat adott a *tengerek ura* minden polgárának, hogy vándorörszöntét, utazási vágyát és tudásszomját kielégítse.

A napilap szűkszavú híradása csak annyit mond, hogy a kongresszus célja megkönnyíteni az utazást, amely a nevelés és művelődés egyik fontos eszköze. Azt hiszem azonban, hogy a célok között, még pedig az elsők között, ott szerepelt a béke előmozdítása is; nem a szerződésen alapuló békének, hanem az igazinak, amelynek alapja nem a paragrafusokban van, hanem a lelkekben és amelynek biztosítéka nem a megtorlás, hanem a szeretet. Ezt a lélekben székelő és szereteten épülő békét mozditja elő az egyes országoknak és lakosainak megismerése, ezt pedig legközvetlenebbül az utazásnak éppen az a formája szolgálja, amelyet egy szóval közönségesen turistaságnak nevezünk.

Az Erdélyi Népi Kárpát-Egyesületnek első feladata, amint az Egyesületi Alapokmányban is körvonalazta, hogy szűkebb hazáját, Erdélyt megismerje és megismertesse. Az új idők szelleme azonban, amely kitá-

gitotta szemlélődésünk, érdeklődésünk horizontját és amely a közösség érzetét is az egész világra, minden dolgozó emberre kiterjesztette, arra kötelez bennünket is, hogy kilépjünk szűkre szabott, illetőleg szűkké vált kereteink közül: a turistaságban rejlő eleven erőt állítsuk mi is a béke, a megbékélés szolgálatába, vegyük programunkba más országoknak, elsősorban szomszédainknak meglátogatását. Meg vagyok róla győződve, hogy ennek a célunknak eléréséhez támogatást nyerhetünk idehaza is, szomszédainktól is.

Mielőtt azonban a szomszédba mennénk, fel kell keresnünk, meg kell jobban ismernünk hazánknak Erdélyen kívüli részét, elsősorban a fővárost. Ennek gondolatát már tavaly fölvettem volt, de akkor az utazási és élelmezési nehézségek miatt le kellett venni a napirendről. Ezek a nehézségek most is főmállanak ugyan, de kisebb mértékben és ha 9-10 napra tervezett kirándulásból két napot számítunk az oda- és visszautazásra és mondjuk egy-egy napot az útbaeső Brassó, Sinaia és Ploesti megtekintésére, akkor négy-öt nap maradna a fővárosra. Ennyi időre pedig még Bukarest drágaságát is el lehet viselni. Odavaló turistatestvéreink bizonyára segítségünkre lesznek abban az igyekezetünkben, hogy olcsó szálláshoz és ellátáshoz jussunk.

Hasonló támogatásra számíthatunk akkor is, ha a szomszédországokba látogatunk; a szomszédban mindenütt találunk turistákat és magyarokat, ezekre a közvetlen szóbeli érintkezés miatt is rá vagyunk szorulva. Azonban mindenütt keresnünk kell a találkozást a magyarul is tudó, másnyelvű turista- és nemturista testvéreinkkel, mert nekünk és minden más természetjárónak nem csupán a tájék és lakóhely megismerése a fontos, hanem — ma sokkal inkább, mint régebben — az őket megelevenítő ember is, ha igazán akarjuk szolgálni a békét.

Nehezebb már olyanokkal érintkeznünk, akiknek nyelvét nem értjük, ők sem a miénket és közösen ismert, közvetítő idegen nyelv sem áll rendelkezésünkre, legfeljebb tolmács útján értehetjük meg magunkat. Sokszor meg kell elégednünk egy barátságos kézszerítással és még barátságosabb tekintettel; de ezt sem szabad kicsinyelnünk, hiszen gyakran megtörténik az életben, hogy hallgatunk, csak a szemek beszélnek és nagyon jól megértjük egymást.

Volna ugyan még egy segítség. Erdély című napilapunkban minden héten, néha kétszer is, jelennek meg hasábos tudósítások az *eszperantó* újraéledéséről és az európai országokban, sőt azon túl való térfoglalásáról. Ezt a mesterséges nemzetközi nyelvet mintha egyenesen utazóknak, turistáknak, világjáró vagabundusoknak állította volna össze *Zamenhof* Lajos Lázár varsói szemorvos (1859—1917). Nem volna nehéz két-három-négy hónap alatt annyira elsajátítani, hogy külföldi eszperantistákkal, turistákkal levelezni és ha arra kerül sor, társalogni tudjunk. A kolozsváriaknak éppen könnyű volna, mert itt él az eszperantónak egyik apostola, *Mócsi Károly* ügyvéd, aki — mint közleményeiből olvasom — tanfolyamokat szervez.

A turisták (és a diákok) volnának leghivatottabbak arra, hogy ezt a nyelvet megtanulják, terjesszék és gyakorlatilag is fölhasználják. Ügy

tudom különben, hogy *Dávid Béla* öreg turistatestvérünk régi eszperantista és ha jó idő óta nem is volt alkalma véle élni és foglalkozni, nem lenne számára nehéz föladat régi ismereteit fölfrissíteni és kiegészíteni. Őt kellene megkérni, hogy vegye kezébe ezt az ügyet és ne engedje kútba esni. Ismerve természet- és emberszeretetét, önzetlen egyéniségét, bizonyára készséggel vállalja ezt a megbízást.

Idáig jutottam az írásban, amikor pihenőül végiglapoztam az *Útunk* című folyóirat 8-ik számát és egy rövid cikken akadt meg a szemem, címe: *Egy új nemzetközi nyelv*, a cikkírója *Nagy Jenő*. Arról számol be egy külföldi folyóirat nyomán, hogy *Edgar von Wahl* balti egyetemi tanár „hosszas kísérletezés és több évtizedes gyakorlati alkalmazás után” olyan nemzetközi nyelvet alkotott, amely az összes nyugati nyelvek közös szókincsére, nyelvi sajátosságaira épült, ezért németül *Hoch-abenländisch*-nek, nemzetközi néven *Occidental*-nak nevezte el. Ez a nyelv fölталálója szerint „alkalmas volna arra, hogy a kereskedelem, tudomány, irodalom, technika egyaránt használhassa”.

Gondolom, mi is használhatnók; a folyóiratban közölt mutatványból ítélve, talán az eszperantónál is könnyebben volna megtanulható, de az elsajátításhoz szükséges tényezők (előadó, tankönyv, szótár) egyelőre még hiányzanak, meg kell tehát maradnunk az eszperantónál, annál is inkább, mert eszperantisták már mindenütt vannak a világon, az occidentalistákra azonban még várni kell egynéhány évig.

BCU Cluj / Central University Lib *Brüll Emánuel*

A természetjárók tízparancsolata

1. Csak olyan útra vállalkozzál, amelyet elbírsz.
2. Az indulásra, visszatérésre kitűzött időben pontosan légy jelen.
3. Ne légy senkinek terhére. Légy vidám, de rem fecsegő.
4. Becsüld meg természetjáró testvéreidet, a bajban el ne hagyj.
5. Szeresd a természetet, hagyj meg a maga eredetiségében.
6. Erdőben tüzet ne rakj. A rakott tüzet égve ne hagyj.
7. A falu népét beszéddel, magaviseleteddel vagy ruházkodásoddal meg ne botrároztasd.
8. A vendégjoggal vissza ne élj. A természetjáróknak rossz hírét ne költsd.
9. A menedékházak nem kocsmák, tehát úgy viselkedj, mint vendég, hogy magadra, egyesületedre, nemzetedre szégyent ne hozz.
10. Éjszakai nyugalomra szánt időben ne zavarj turista testvéreidet beszéddel, járkálással, késői lefekvéssel vagy korai felkeléssel.

A Fogarasi havasok

(Bejelező rész)

Ha valaki azt mondaná, hogy csak egyszer lesz alkalma az életben fölmenni a Fogarasi havasokba, de ismerni akarja azokat, zavarba jönnek, hogy hova is vezessem. Menjek el vele egy főgerinc vándorlásra? Ajánljam neki a Negoit, vagy a Bulea-tavat, a Podragu vidékét, a Viştea völgyén fel a Moldoveanut, a Zenoaga gerincet, mutassam meg neki a Colţul Bolacenilor környékét, az Urlea tavát és csúcsát? Nem tudnám magamat elhatározni. Általában sokan azt hiszik, hogy a túráktúra, alfája és omegája a főgerincen végigmenni. A véleményem más, ez a főgerinc-út, mint említettem, a hegység déli oldalán vezet és nem is visz fel minden csúcra, sőt lehetőleg elkerüli azokat és így éppen a legszebb helyekre nincs kilátás róla. Erről az útról nem látszanak az északi lejtő alpesi tájai, amik a hegység igazi szépségeit képezik. Ahhoz, hogy az ember fogalmat alkothasson magának a Fogarasi havasok szépségeiről és azt mondhassa, hogy, hogy nagyjában, de csak nagyjában látta a Fogarasi havasokat, legalább négy, egyenként öt-hatnapos kirándulás szükséges.

Első kirándulás lenne a Tatár-ra, vagy Surul-ra valamelyik völgyi úton, úgy, hogy a vízeséseket is érintsük és a Ciortea Mare, Avrigi-tó megsejmlélése után a Scara-Bărcaciu úton le.

Második útam a Râu-Mare mellett a Negoira, majd innen a Vânătoare-hoz vinne. Le a Bulea völgyén jönnénk, egy egész napot szánva közben a Vaiuga és Lăcutiu gleccser-üstjei és a Găvanul Porcului megsejmlélésére, el nem mulasztva megnézni a körképet a Netedul csúcsról.

A harmadik túrát a Podragu és Podragel tavak környékére vezetném és pedig az Albota gerincén fel, felmennék legalább az Arpaşul-Mare csúcsára és az Ucia csúcsán át a Viştea-Moldovean érintésével a Viştea völgyén ereszkednék le, rászánva egy napot a Zenoaga, vagy Gărdoman gerincén való mászkálásra.

Negyedik kirándulásomat a szombatfalvi völgyön vinném fel s a Colţul Bolacenilor és Cheia Bândii érintésével, úgy mennék az Urlea-n át Breaza felé, hogy előzőleg megsejmlélném a Recoarele, majd a Caţavei esodás környékét is.

Ezzel a négy kirándulással érinteném a havasok legszebb részeit, látnám a Tatár, vagy Surul vízeséseket, a Fogarasi havasok legmagasabb vízesését, a Şerbota vízesését, a legszebb formájú vízesést, a legyezőszerű Bulea vízesést és a legbővízűbbet, a Viştea vízesést is. Érintenénk az Avrigi, Căltuni, Bulea, Zerge, Podragel, Podragu és Urlea tavakat, hogy csak a szebbeket és nagyobbakat említsem. Fennjárnánk a hegység két legmagasabb csúcsán, a Moldoveanon és Negoion. S a főgerincről látható panoráma mellett igazi képet nyernénk a Buteanu, Albota, Gărdoman, Zencaga, a Darguş és Muchea Sămbătei oldalgerincekről az egész hegység északi oldalát illetőleg és a párhuzamos oldalgerincek szín-

házi-díszletszerű képében is gyönyörködhetnénk. Ezekről a mellékgerincokről meg kell jegyeznem, hogy mindegyiken kisebb-nagyobb távolságra a főgerinctől egy-egy kimagasló csúcs van, amelyekről az elképzelt legszébb, legátfogóbb kilátás nyílik a havas északi oldalára. Mint egy nyitott könyv, fekszik előttünk a havas ezekről a kilátó pontokról tekintve, minden zegét-zúgát, minden szépségét elárulva. Előttünk egyenesen déli irányt követve szalad fel a főgerincre a mellékgerinc cikkcakkos háta, a főgerinchez közeledve, mind vadabb és merészebb formák adva helyet, jobbra-balra lelátást engedve a völgyek fenekére és az általa, meg a főgerinc által bezárt gleccser-üstök páratlanul érdekes látványára. Ott csillognak előttünk a tengerszemek tükrei, innen látjuk legjobban, hogy hány helyet van még hó az északi és keleti falak tövének napsugár által alig érintett részein. Még örök hófoltok is vannak a Fogarasi havasokban. Dr. Szalay, mintegy húsz helyet sorol fel s csodálkozva láttam, hogy az idei túlmeleg és száraz nyár dacára, még augusztus végén is két-három méter vastag hóréteg fekszik a felsorolt helyeken. Innen, ezekről a kilátóhelyekről tudjuk csak igazán értékelni a főgerinc északi falának hatalmas méreteit, szédítően meredek mivoltát, innen csodálhatjuk meg legjobban a síma falak, merész tornyok, vad szírtek, hegyes sziklatűk, különös kőképletek zúrzavaros összevisszaságát, az üstök fenekére a gleccser által összehordott hatalmas szikladarabok alig járható chaosát. Innen láthatjuk meg egy tekintetre a főgerinc csipkéjének összes csúcsait s a 2500-asok és 2400-asok mindenikét.

Azokat a szépségeket szavakkal visszaadni nem lehet, amik itt fenn láthatók, még a kifogástalan látási viszonyok és jó megvilágítás mellett felvett rendes fényképek fekete-fehérje sem adhat kellő fogalmat az ott látható tájszépségekről, sőt még a színes felvételeken is elmosódik kicsinységük miatt a részletek színpompája. Valósággal tobzódik itt a természet a színekben. A sziklák közelről nézve a világért sem azok a lélektelen, hideg, szürke tárgyak, mint hisszük, a rajtuk megkapaszkodó növényi takaró, a zuzmók, a mohok és virágos növények az élet színeit lehelik reájok, pedig már ők maguk is hol szürke, hol barna, hol majdnem fekete, sőt ragyogó fehér színekben pompáznak alkotó anyagaik alapszíne szerint. Ezek a kis részletszépségek, ha talán nem is ilyen mértékben, de máshol is fellelhetők. Nem is ezekben van a Fogarasi havasok igazi vonzóereje, hanem a méretek nagyszerűségében és a formák végtelen sokféleségében. Gondoljunk csak a főcsúcsokra, ahány, annyiféle külsejű. A Surul egy nagy lomha hegyhát, füves, laposan domborodó háttal, csak itt-ott van egy kis sziklacsoport a tetején, mellette a Ciortea-Mare már négy csúcsban van kifejlődve, ezek közül a két északi csúcs különösen szép. Mintha gigász játszadozott volna s dobálta volna fel a csúcsokra a hatalmas, táblás sziklákat, vagy talán egy még magasabb sziklatorony omlott volna rá a csúcsokra és ennek a romjain járnánk, úgy néznek ki az egymás hegyén-hátán heverő kőtömbök. A Negoj hármas csúcsa taréjszerű elrendezésben uralkodik a környéken, a csúcsokon sziklás- és füves részek váltakoznak s észak felé szédítő meredek falakkal omlik alá. Mindjárt ott van mellette a Calun kettős

csúcsa, amely messziről egy éles háromszögnek néz ki, kelet felé egy minden támpont nélküli, teljesen síma sziklafal képezi az oldalát, észak felé pedig falmeredek séggel esik le s azt a benyomást kelti, mintha egy üledékes kőzetet vágott volna kettőbe a természet hatalmas kardja. A Lăișel tetején, mintegy régi várfal töredékei ülnek a sziklák, a csúcs különben szabályos kúp alakú, mindjárt mellette a Laita-csúcs házfedél alakot mutat. Bár a jelzett út nem a csúcson át vezet, mégis, érdemes felmenni reá, erről a csúcsról, amely maga is várromszerű sziklaképletekkel van koronázva, észak felé gyönyörű tornyokra esik a pillantásunk. A Vânătoarea szépségeit leginkább a szomszédos Vaiuga-csúcsról láthatjuk, ez a csak 63 méterrel alacsonyabb csúcs, csak ezért a látványért is megérdemli a megmászás fáradságát. A Vânătoarea tarajos csúcsa egyébként három irányba, észak, kelet és nyugat felé is a legijesztőbb mélységeket mutatja. Innen láthatjuk legjobban a Portița és az Ádám-csúcs közötti gerinc vadságát, azét a gerincét, amelyen eddig csak ötön mentek végig kötelek és kampók segítségével. Kétségtelenül ez a legvadabb gerince a Fogarasi havasoknak. A főgerinc útja a déli oldalon alatta visz, s nem vezet fel a következő főcsúcsra, az Arpașelre, csak oldalazza ezt. Ha itt járunk, ne sajnáljuk azt a félórát, amibe a megmászása kerül, kárpótolni fog a fáradságért az a látvány, amit a hegy-csúcs nyugatra néző fala nyújt. A kisebb-nagyobb, különösnél-különösebb tornyok, sziklaszálak olyan tömkelege van itt, ebben a szokatlanul meredeken leeső sziklafalban, hogy el nem képzelhetjük. Déli irányban pedig egész közel ott van a Râos háromszög alakú csúcsa, a maga sajátos, vízszintes rétegződést mutató, világosszínű szikláival. Az Arpașul-Mare L-alakú gerincén nincsenek különös sziklaformák, ez megint egy nagyjában füves hegyhát s csak az északi fala meredek és sziklás. A következő jelentősebb csúcs az Ucia-Mare, egy hosszú, kelet-nyugati irányú, füves, csak itt-ott sziklás hegyhát, amelynek déli oldalában vezet a főút, a csúcsot kikerülve. Itt megint ne sajnáljuk azt a pár percet, amit a csúcsra való séta a jelzett úttól jelent, pompás kilátásban lesz részünk. Ezután, mint nagyobb csúcs, a Viștea-Mare és Moldovean kelet-ről és nyugatról házfedélnek látszó kettős csúcsa következik. A kettőt egymástól egy kis szakadék választja el, de ennek ellenére 15—20 perc alatt egyikről a másikra lehet jutni. Ez a kettős csúcs észak-déli irányú, tehát merőlegesen fekszik a főgerincre. Déli irányban a Moldovean-tól indulnak ki a leghatalmasabb kifutók, 6 km. távolságban a főcsúctól még mindig 2400 méteren felüli és további 5 km. távolságban pedig 2200 métert meghaladó magasságokat mértek rajtok. A következő, formáikban feltűnő szép csúcsok a Galbenele és a Gălășescu, mindkettő rendkívül meredek fallal észak és kelet felé. Az Urlea az utolsó, illetve legkeletibb 2400 m-en felüli csúcs a főgerincen. Éppen ezért, ha innen nyugatra vetjük tekintetünket, magunk előtt látjuk a főgerinc majdnem minden csúcsát. Ugyanaz a látvány, mint a Surulról, csak hogy fordított sorrendben látjuk a csúcsokat. Természetes és ez minden kilátásra vonatkozó szabály, hogy nyugat felé délelőtt — kelet felé pedig délután kell keresni a jó kilátást.

Rotariđesz István.

A feleki gömbök históriája

Kolozsvárnak egyik geológiai érdekessége a Szamosvölgy déli lejtőjén mindenütt megfigyelhető kőgömbök sokasága. A házsongárdi oldalak kertjeiben és udvarain mindnyájunknak feltűnnek a különböző nagyságú kőgolyóbisok, amelyeket kapubálványként, vagy kertidísz formájában sokszor fehérre meszelve láthatunk. De tovább is az egész feleki hegynek a Szamos felé kilejtő terjedelmes völgyoldala Györgyfalvától Szelicséig mindenütt be van szórva ezekkel a „feleki gömbök“-kel, amint ezeket a kőbőlvaló óriási kugligolyókat Kolozsvár világhírű geológus professzora, *dr. Koch Antal* elnevezte. Gyermeekien szabadképzeletű testvéreink még „elefánt tojás“-nak is becézik mókásan.

A feleki lejtős oldalnak a városba futó lába mentén uralkodóan szabályosak, gömbalakúak. Méretük az ököl- és fejnagyságtól a sokmázsásig váltakozik. Ha a felekitető gerince felé közeledünk, a szabályos gömbökön kívül, mind több egyszeres, vagy többszörös ikergömbökre is akadunk. Sőt egész magasan már fantasztikus alakú és szabálytalanul összerögzött gömb- és padcsoportozatokkal is találkozunk. szintén a legváltozatosabb méretekben.

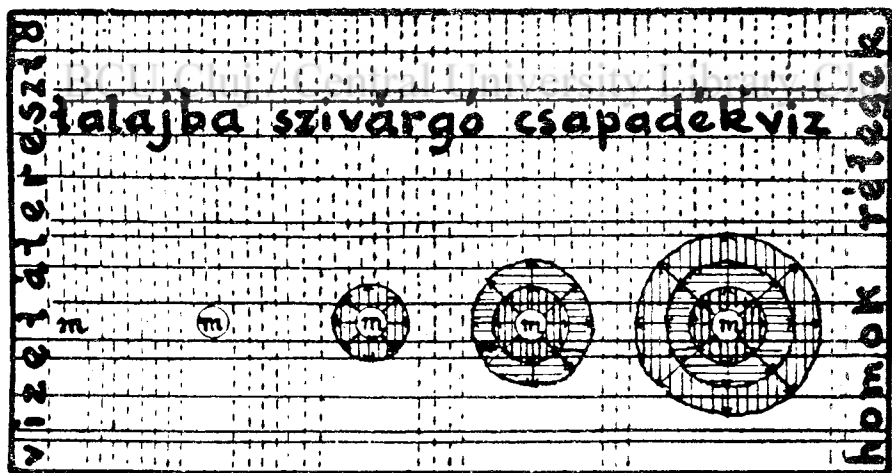
Közvetlenül a györgyfalvi házak felett éppúgy, mint Felek község alatt, vagy az Árpád-csúcs felőli lejtők meredekfalú szakadékaiban és vízmosásaiban rábukkanunk a „feleki gömbök“, mókásan az „elefánt tojások“ szülőhelyére.

Megérdemli a fáradságot egy-egy ilyen szakadékos vízmosás végigbongészése. Finom és durvaszemű homokrétegek váltakozó sora építi fel és alkotja a vízmosás szakadékos oldalait. A geológusok a maguk tolvajnyelvén azt mondják, hogy a felekitető rétegei felsőmiocénkorú u. n. szarmata homokok. A marfalakból mindenféle gömbök és fantasztikus kőcsoportozatok, mint valami félig becsapódott ágyúgolyók, vagy torz bálványfejek emelkednek ki, vagy merednek reánk. A vízmosás nyílásában s a meredek lejtők alján a kimosott és legurult gömbök és kőalakzatok rendezetlen tömege hever kusza összevisszaságban.

Most már értem, hogy került a város szélére éppen a szabályos alakú gömbök válogatott társasága legmesszebb a szülőhelyétől. Minél szabályosabb golyóalaku egy ilyen kőgömb, a lefutó vizek sodra annál könnyebben tudja az agyagos lejtőkön legurítani s a völgy talpához közelebb juttatni. Minél szabálytalanabbak, tehát minél kevésbé guríthatók, annál közelebb maradnak a szülőhelyükhöz, a homokos szakadékfalak közelében.

Ezek láttán önkénytelenül ötlik fel mindnyájunkban a kérdés: Vajjon miféle csodák a „feleki gömbök?“ Hogyan is keletkezettek ezek az „elefánt tojások“ és furcsa kőképződmények? A geológiai eseményeknek milyen folyamatai hozhatták létre őket? Kezdjünk csak hozzá a vallatáshoz, úgy, amint azt minden geológus teszi.

Ha egy kalapáccsal letördelünk belőlük darabokat és jól megvizsgáljuk nagyítóval is, könnyen megállapíthatjuk, hogy ugyanolyan homokszemektől alkotódtak, mint a szakadékkal mállós, lazább homokja és pontosan ugyanolyan réteges szerkezetűek is. A beágyazó homokrétegek elválási lapjai a helyükön fekvő gömbökben pontosan folytatódnak. Csupán abban különböznek a laza homoktól, hogy valami cementező anyag gömbalakban összeragasztotta, vagyis kemény *homokkő-vé* alakította. Cseppentsünk rá a kemény kő friss törési felületére egy kevés sósavat. Lám csak, erős pezsgéssel fő, bugyborékol folyadékunk. Bizonyítja, hogy a ragasztóanyag mészből van. Mészoldat cementezte össze ilyen kemény kőzettel a homokszemeket. Ha egy kisebb gömböt úgy sikerül eltörnünk, hogy pontosan a golyó közepén hasadjon el, szürke márga, vagy sárgás mészkődarabot találunk a közepén. Ennek a meszes magnak az anyagát oldotta ki a keringő víz, ami a középponttól lassan szétszívárogyva, gömbszerűen cementezte össze a beágyazó homokot. Gömbjeinket a feleki homokrétegekbe tehát nem máshonnan hurcolták oda a geológiai erők, hanem a homokrétegek képződése után lassacskán keletkeztek ott helyben, a föld mélyében, a földbe szivárgó víz mészoldó és cementező munkája révén. A geológus éppen ezért *homokkő konkrécióknak* nevezi gömbjeinket.

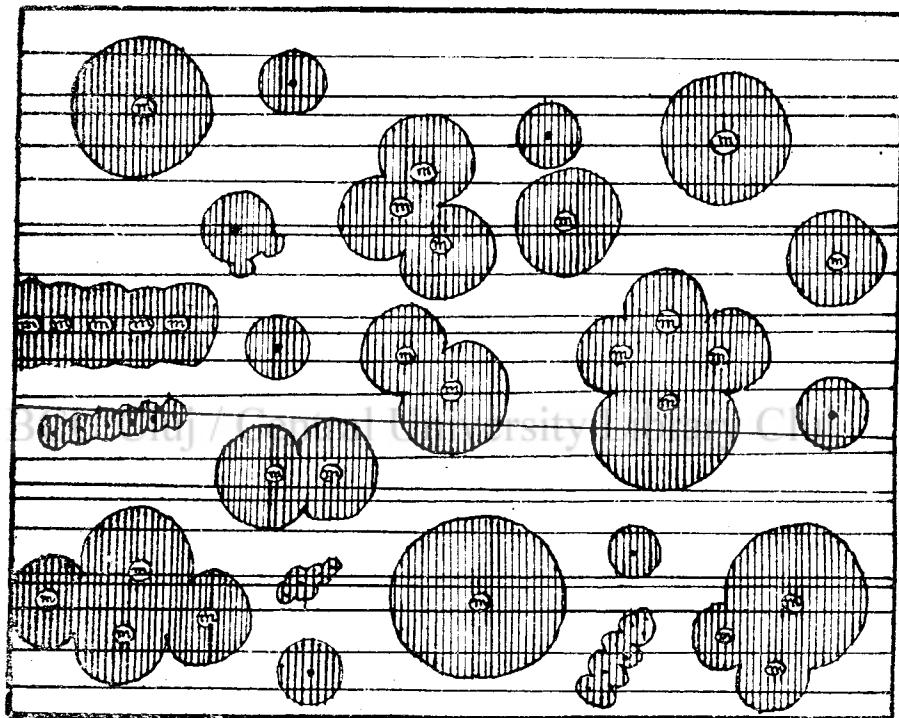
I. II. III. IV. V.

1. abra: Egy „feleki gömb” kialakulása. *m* = márga v. mészkő darab. I. *m* a vizet felveszi és megduzzad. II. *m* a szénsav CO_2 tartalma vizet kioldja a mész egyrészét. III. a mész oldat az *m*-magból sugárszerűleg szétszívárogy s szénsavtartalmát elveszítve gömbhéjszerű mészcement burkolat csapódik ki a mag körül s ragasztja össze a homokszemeket. IV. V. Hasonló módon újabb gömbhéjszerű mészcement burkok képződnek a régi héj köré. A gömb növekedik.

Mit is olvasott ki a föld történelmének kutatója, a geológus, a szakadékok homoklapjaiból s a különös alakú kemény homokkő konkréciókból?

A geológus szeme, amikor ezeket a homokfalakat és rétegeket nézi, az utolsó kolozsvári tengeröblöt látja megelevenedni lelki szemei előtt. Úgy kb. 3—4 millió esztendővel ezelőtt — a geológiai naptár tegnapelőtt-jének is nevezhetném — a felsőmiocénkor u. n. szarmata tengerének hullámai gördültek ki a lapos, homokos feleki-kolozsvári partokra és tördelték az itt-ott kiálló parti mészkősziklákat.

Az öbölbe futó vadzizek és vízmosások sodra sokszor márga darabokat is hozott a homokszemek közé. Így halmozódtak fel lassan nagy, többszáz méter vastagságban a feleki homokrétegek, elszórtan beléjük ágyazott mészkő és márga darabokkal. Hosszú évszázadezek multán a

Ideális átmetszet a feleki felső miocén (szarmata) homokrétegekből. m = mészkő vagy márga beágyazott darabjai a homokrétegek között. Ezek kioldott mészsanyaga cementezi össze a gömbalakú konkreciókat homokkővé = függőlegesen vonalkázott részek. A különböző gömbök és alakzatok kialakulási módját leolvashatjuk a rajzból.

tenger visszahúzódott, a kolozsvári öböl szárazföldre lett. Ekkor indult meg a folyóvizek kivájó munkája, amelyik belevájta ezeket a rétegekbe a Szamos völgyét. Az esővíz természetesen a homokrétegekbe könnyen be- és szétszivárog, kering, amit oldhat, azt feloldja, elszállítja és lerakja. A homokrétegeink születése óta eltelt kb. 2 millió év alatt minden mészkő és márgadarab körül, a belőlük kioldódott mészsoldat gömbszerű kemény kővé ragasztotta, cementezte össze a homokszemeket.

A feleki tetőn a lefutó vizektől még fel nem hasogatott és el nem hordott homokrétegek mélyében ma is képződnek tán ilyen konkréciós homokkő gömbök, vagy legalább is növekednek a friss mészcementezés révén mindaddig, amíg a lerohanó esővizek geológiai vésője ki nem vájja őket rejtkehelyükről, hogy aztán leguruljanak a házsongárdi oldal csúszós, suvadós, agyagos lejtőire. A völgy talpához közelebb jutva, így lesz a homokkő-konkrécióból „feleki gömb“, vagy mókásan „elfánt tojás“.

A feleki hegy egész hatalmas tömegét a tetőn nagy vastagságban ezek a homokok alkotják, míg a derekát és alapzatát inkább agyagos rétegek. Hasznosítható, megmunkálható kőanyagot itt csupán a gömbös konkréciók kemény homokkövei szolgáltatnak. Györgyfalva, Felek és Szelicse népe, valamint a kolozsvári határ Házsongárdon-túli tanyáinak lakói a gömbök kövét használják fel építő- és járdakőnek. A homokkő-konkréciók, amint láttuk, réteges szerkezetűek, minek következtében vasék segítségével elég könnyen felhasználhatók tetszés szerinti kőlapokká. Az így nyert malomkőalakú gömbszeleteket aztán tovább tördelek. Az így megmunkált kőlapokból rakják le a házak alapzatát, de gyakran építenek belőle falakat, kerítéseket is.

A mélyebb fekvésű, vizet át nem eresztő agyagrétegek felületére települnek a feleki homokrétegek vizet átteresztő szűrő tömegei. A két rétegcsoport érintkezési vonalán aztán a források egész sora buggyan a felszínre. A legszembeötlőbb ez Györgyfalván, hisz a falu főutcája éppen ezen a forrásvonalon halad. Így aztán az út mentén a források sűrű sorát látjuk a házak között és az udvarokban. A györgyfalviakat ezeket a forrásokat is gömbkövekből hasogatott homokkő-lapokkal építik ki, foglalják be gondosan, sőt még be is fedik, hogy az állatok ne szennyezhessek be. A forrásokat természetesen az erősen meszes homokrétegeken átszivárgó vizek táplálják. Vízük így annyi meszet oldott fel, hogy a szappan bizony nem habzik benne, csupa túró lesz — vagyis igen kemény vizek. Természetesen ilyen kemény, mésztartalmú víznek kell lennie ezeknek a földben keringő, szivárgó vizeknek, amelyek a konkréciós gömbök homokszemeit is kemény kővé cementszik a homokrétegek mélyében.

Azokat a lokálpatriótákat, akik azt hiszik, hogy a „feleki gömbök“ „elfánt tojásai“ Kolozsvárnak egyedüli ritkasága, vagy monopóliuma, kénytelen vagyok azzal lehűteni, hogy Erdélyszerte mindenütt megtaláljuk őket, ahol laza homokokban márga-, vagy mészkődarabok vannak elszórtan beágyazva. Egyedüli különlegességünk tán, hogy ilyen tömeges előfordulás városhoz közel másutt nincs, mert a segesvári állomás melletti homokbánya konkréciós gömbjei jelentéktelenek a mieinkhez viszonyítva. A többi esetekben nehezen megközelíthető, szakadékos vízmosások és völgyek lelőhelyei ezeknek a kőgomolyáknak. Az Erdélyi Medence kőszegény vidékein ezek a konkréciók szolgáltatják az építő és útkavicsoló kőanyagot.

Török Zoltán

Úton, útfélen...

Úton, útfélen, hegyek aljában, domboldalakon, patak partján, falu-végén, templomok zúgában is talál a természetjáró, útinaplót gazdagító élményeket. A havasok megrázó hatását, mezei virágként tarkító, apró megfigyelések értékesebbé teszik a túrát. Ha a csúcsokat járó turista, a völgyekben is nyitott szemmel jár, s a természet csodái mellett az emberi alkotásokra is figyel, olyan néprajzi és művészettörténeti tudásra tesz szert, amit csak könyvekből, megtanulni nem lehet.

A Mezőségnek a Maros mentére benyúló falvaiban jártam. *Mezőpaniton*, régi zsuptetős házban laktam. A mestergerendán öreg betűkkel a következő felirat volt: „Anno 1835 be Isten segedelme által építete Kováts Péter felesége Barabási Susánával.”

A református templomban, a karzat alatti sötétségben, a falnak támasztva áll egy sírkő, az egész lapja tele van írva:

„Itt síratom Florindámat Kit imádvá szerettem. Kerekes Csont Susánnámat E domb alá temettem. Elhúnyt házam szép Angyala. Hogy élőt nem szülhetett. Ki édessé tette volna Rám nézve az életet. Mint egy szeliden zöldellő Olajfa virágával kidülvén úgy hervadt el ő Gyönyörű Lánkájjával. Lefolyt páros gyöngy életem, s én igaz hitves barát Sóhajtozva üritgetem A keservek poharát. Kedvesem ti aludjatok. Boldog a ki nyughatik. Jó éjszákát! miattatok Décsey nem alhatik De majd egy hűs éj meglepi őtet is Elszunyad el! S mély álmlából egy inepi Nagy reggelre virrad fel. Ekör dicső órátokban Én is élni hozzátok Megyek, ki most sirotokban Virág helyett pórt látok. Ah! ekkor én könyveszemmel A hamut nem gyászolom hanem megvidult lekemmel Lelketeket csókolom 1807—1830.
Sz. J.

Mezőcsáváson nincsenek a templom falába gótikus köcsipkék építve, mint Paniton. A temetőben fejfák vannak s a templom dombon, öreg fából készült harangláb vigyázza a falut. A lábazat egyik gerendáján felírás van: 1570 be / halottam Hogy = 100 / esztend / dös em / bertől halottam. ho / gy készült / ez H.

Póka már nem tartozik a Mezőséghez, de a határa már tipikus mezőségi táj. A kopár dombok onnan indulnak be a Molttenger felé. A falu olyan, mint egy üdülő-telep. Új templomot építenek. Az 1706-ból való haranglábat a cinterem sarkába viszik át. S az 1571-ben készült harang nemsokára az új templom tornyából kongatja a delet.

A sárpataki férfiak még mindig a régi hímzett inget viselik ünnepnapokon s az öreg emberek fején a magas, zöldszínű, cilind-forma kalap van. S ha azután érdeklődöl, hogy az ágyon lévő varrottas lepedőszél mikor készült, úgy magyarázzák meg: „Én most 70 éves vagyok s szegény édesaryám 18 éves korában a kelengyéjébe varrta.”

A sárospataki Maros-hidat elvitte a víz s az új hidat a háború. Kompon járnak most az emberek által a vizen. A Maros tulsó partján, a sáromberki határban, hatalmas nagy tölgyfák álltak több csoportban. Rákóczi tölgyfái. II. Rákóczi György, a szerencsétlen lengyelországi hadjáratából hazatérőben, itt pihent meg, ezen a térségen a tölgyek alatt. Így mondják ezt a sárcemberki református egyház iratai s így tudja ezt az egész környék. A kegyelet meg is őrizte a mai napig ezeket a százados fákat. A mai napig, mert ma már nagyobbrészt csak az elfürészelt tönkök fekszenek a kiszáradt fűben.

Koronka, Marosvásárhelytől keletre fekszik. Gyümölcsösökkel, szőlőkkel borított dombok között. Alig egy órányira van a város s ez meglátszik a falun. A sok stílusérzékkel bíró koronkaiak, hogy „modernebb” legyen a falu képe, az 1710 beli, fából összerótt cinteremkapuhoz hozzáragasztottak egy beton lépcsőt, dróthálós, vascsöves korláttal.

Kerékpárom gumidefektet kapott a Vácmány oldalában. Marosvásárhelyről a Nyárádmentére igyekeztem. A tetőtől kiindulva, le az ákosfalvi oldalba nagyszerű iramban jött a kerékpár s most itt a defekt. Sehol egy lelket sem láttam. Mintha kihalt volna a Nyárádmente a Mezőhavastól egész Nyárádtőig. Sok kicsi falu, végig a Nyárád két oldalán. Ahány torony, annyi falu. Közöttük a határ kicsi csíkokra, szalagokra osztva tarkálík, mint egy hatalmas rongyszőnyeg. A tetőről még látszott a dombok fölött, a Fogarasi-havasok messziről felötlő vonulata.

Az a határkő, amire leültem, a reggeli harmattól nedves volt s ezt csak akkor vettem észre, mikor már alaposan megfáztam. Rá akartam teríteni a viharkabátomat, s ahogy lehajoltam, láttam meg, hogy felírás is van ezen a félig árokba dőlt mohós kövön. Nehezen, betűnként kitapogatva és összeállítva a szavakat, kibetűztem a következő feliratot:

Vigyázz ember életedre, ha
jársz és utazol erre nézd
meg Kovács Gy. András 46
éves csókfalvi lakós volt 1914 febr.
5-én itt a szekér rádőlt s
halálra ütötte gyászba maradt
neje s négy árva gyermeke.

Nyárádmentén defekt mellé egy utat elzártató vihart is kaptam. Meg kellett várnom az esti vonatot. Fáradtan lézengtem ismerős és ismeret-

lenemberek között. Valaki az tanácsolta, nyitassam ki a r. katolikus templomot, mert érdekes látnivaló van benne. Szót fogadtam s nem bán-tam meg. Az oltárba beépítve van egy életnagyságú feszület. A fából faragott test, feszülő izmai, a kintől eltorzult arc, az egész Krisztus-test művészi munka. Hogy került ez ebbe az eldugott faluba? Ezt kétfélekép-pen is magyarázzák:

Egyik az, hogy ez a Mátyás király idejéből származó feszület, a ma-rosvásárhelyi vártemplom egyik oltárát díszítette. A XVI. század végén, mikor a vártemplom a reformátusok kezébe került, a feszületet remetére mentették.

A másik magyarázat úgy szól, hogy a feszület a gyulafehérvári trini-tárius templomban volt. Mikor azt II. József idejében lefoglalták, a feszü-let az udvar egyik zúgába került. Ott meglátta egy remetei születésű pap-növendék s annak kérésére Nyáradremetének adták.

Szóvata-fürdőn a római katolikus templom környékén, az út szélén áll egy faragott kereszt. Azon áll ez a felírás:

Ti neveztek engem Mesternek
és nem kérdeztek engem.
Ti neveztek engem Világosságnak
és nem láttok engem.
Ti neveztek engem Útnak
és nem jártok engem.
Ti neveztek engem Életnek
és nem kerestek engem.
Ti neveztek engem Bölcsnek
és nem követtek engem.
Ti neveztek engem Irgalmasnak
és nem bíztok bennem.
Ti neveztek engem Igazságnak
és nem félték engem.
Ha egyszer örökre elvesztek
ne okozatok engem.

Varrottasokat kerestem *Sóvárádon*. Csak a nyomukat találtam, mint szalmazsák foltokat. De jártamban-keltemben öreg házakra buk-kantam. A zsuptetőkön magasra nőtt a gyom. Kékre festett farácsos abla-kaik voltak s csukott tornácaikon is sűrű volt a farács. Volt közöttük lakatlan is, de amelyiknek gazdája élt, olyan volt a belseje, mintha az elmúlt 100 év semmi változást nem hozott volna. Avult kék bútorok, bokályok s majd mindeniken látszik még a befalazott hátsó ajtó. Az a kis ajtó, amelyiken keresztül el tudott menekülni vészes időkben a férfinép. S a ház hátsó fala és a szomszéd telek között még meg van az a méternyi földszív, hogy a menekülő saját telkén futhasson, ne szerezzen bajt senki fia fejére.

Havadtó és *Gyulakuta* között az országút mellett áll egy emlékkő, 68 év előtti tragédiáról beszél:

1878 január 23-án
Nyomáti szül.
Sófalvi Pál volt
Ember oltá ki az
Életem szán szán
dékkal nem véletlen
Othonul elindultam
Szekérrel a Maros
Vásárhelyi utbann
Az or gyilkos meg
Fojtotta e hid
Allá nyujtoztatta

Gyulakuta község népe
Emlékemet meg őrizte
Bán Juliánna jó neje
1878 ba ez emlékkövet
Alitatta.

1941 be Gyalalkuti
Varga György és
Kerekes Juliánna
Jó neje egész újra
Készítette.
Irta Kerekes Mihály
Havadtó.

Túrát vezettem a *Hargitán*. Azon a részen, ahol még én sem jártam. Szentkeresztbányáról, Kéruly-füldőre kellett volna menni. Volt egy ócska térképünk. Az utat jól megmagyaráztattuk magunknak, egy legényke is akadt uti kalauznak s mégis vagy éppen azért, órák multán a Jövetei legelőkre kerekedtünk ki. Szerencsénkre, mert innen legalább a jó útra vezettek. Délutánba hajlott már az idő s nekünk még estére Hargita-füldőre is be kellett volna érniünk. Egész nap kísért a balszerencse s agyon gyalogoltuk aznap már magunkat. Volt mit hallanom a „női vezetésről”. Elcsigázott állapotban és meglehetősen éhesen egy elhagyott esztena mellé telepedtünk le. Ott találtunk egy sírkövet, virággal feldíszítve. Betűi frissen festve virítottak a fehérre meszelt kőlapban:

D. A. J. K.

E szép kedves
völgyben hol dalol
a madár hol olj sok
időn át hiven mun
kálkodál örzi hü
emléköd s család
tagjaidnak kik az
égi honba tölünk
eltávoztak Márton
Mihály Deák szerető
Férj s atya Adjon cse
ndes nyugtot az ég
ura emlékül neje
E. J. és Fia M. M.
1913-ban Május
16 dikán.

Úton, útfélen nyitva áll előttünk az élet novellás kötete, csak olvasni kell belőle.

(Marosvásárhely)

Máthé Borcsa

Kolozsvár környékének turista kalauza

II. FEJEZET.

A Bácsitorok és környéke.

A Bácsitorok és környéke Kolozsvár nyugati túraközpontjának tekinthető. Túra idényeit tekintve megállapíthatjuk, hogy ez a kis tájegység minden évszakban más és más szépségeket nyújt s ezért meglátogatása az év minden szakában érdemes és élvezetes.

Nyáron a Hója erdő árnyas sétaútai nyújtanak üdítő árnyékot télen lankás síterepei csábítják a szők szárait ide.¹

Megközelítése három útvonalon át történhetik. I. A város közép-pontjából a Sétatéren át (közben megtekintve a Fellegvárat is) jutunk el a Törökvágáshoz, majd a hágóra felkapaszkodva érünk a Szamos és Nádas patak vízválásztó gerincére. Innen a Nádas völgyében haladva tovább, érzük el az ENKE Gaudeamusnak nevezett menedékházát, helyesebben vendéglőjét, majd a 381-es magassági pontot jobbkézre elhagyva, érünk el a Hosszúvölgy patakának, helyesebben a Bácsitoroknak szádájához. Az útvonal hosszúsága — a Törökvágást számítva kiindulópontnak — (idáig autóbusszal is kijöhetünk!) 4 km. II. A Törökvágás gerincéről kékkel jelzett turista út vezet a Hója gerincen, a Dónát-szobor mellett, a Kányafőre, majd innen tovább a 488-as magassági pontig, ahonnan friss erdőirtás szomorú csonkjai között haladva visz tovább az ösvény lefelé a Bácsitorok kőbányájához. Az útvonal hossza 4,5 km. III. Harmadik útvonalunk a Hajtásvölgyön át vezet piros jelzéssel s kapcsolódik bele a gerinc kék jelezésű turista ösvényébe. Ez az útvonal különösen akkor ajánlható, ha sáros talajon vagyunk kénytelenek túráinkat megtenni. Ekkor legcélszerűbb az autóbusz végállomásáig menve, a Dónát-úton is túlhaladva, a Hajtásvölgy gyepszőnyegén érní el a gerincet, Nyáridőn hazafelé érdemes a Hajtásvölgyön át jönni, mert ide esik legközelebb a Szamos jó fürdési lehetőségeket nyújtó vize. Az útvonal hossza a Törökvágástól 5 kilométer.

Az első útvonal látnivalói közül mindenekelőtt a *Sétatér* említhetjük meg. Száz-kétszáz éve még *Hangyásberek* volt a neve s tulajdonképpen a Szamos egyik holtága volt. Az ingoványos, fűzekkel és égerbozóttal tarkított kis vadonban szegénylegények és csavargók tanyáztak. „Kolozsvár Bakonya” volt ez a kétségtelenül romantikus berek, ahol vízimadarak zajos csapata verte fel az éjszák csöndjét. Emléküket a hajdani Libugáti-utca neve őrizte meg. Itt állott az az öreg malom is, melyre az öregebb kolozsváriak még emlékeznek s amelynek romló falai között Borkij éjjeli menedékhelyének toprongyos figurái keltek életre. 1818-ban kezdik írtogatni és nyesegetni a mai Sétatér bozótját. Eleinte *Csáki Sarolta* foglalkozik sokat szépítésén, de a parkosításnak igazi lendületet csak a szebeni Guberniumnak Kolozsvárra költözése ad. Ekkor ültetik a még ma is álló szép kanadai nyárfák árnyas sorát. A mult szá-

zad közepén *Schütz János* és *József* buzgolkodnak a Sétatér szépítésén, nyolcvan esztendővel ezelőtt pedig elkészült a tó is. 1866 május 24-én bocsájtották vízre az első csónakot, nagy örömeire a szórakozni vágyó polgárságnak.

A Sétaterről szép sétaúton kapaszkodhatunk fel a *Fellegvárra*, ahonnan igen szép kilátás nyílik a várost környező vidékre, elsősorban pedig a Gyalui-havasok hegykoszorújára. Különösen érdekes a Fellegvár földtani felépítése. Vörös, majd zöldes színű agyagokra települnek itt az úgynevezett corbulás homokkövek, melyek nevüket a *Corbula* nevű puhatestűnek vázairól kapták. Óriási tömegük építi föl a Fellegvár legnagyobb részét.

48 méterrel a Szamos szintje fölött találjuk azokat a barlanglakásokat, melyeket már az ősember is használt s amelyeket ma ismét felhasználnak a hajlék nélküli szegények — sajnos azonban a dologkerülő csavargók is. Az ősember nyomait az innen előkerült aeneolitikus cserépek és szarukő szilánkok jelzik. Földrajzi szempontból a Fellegvár a Szamosnak szép terrasz sorozatát tárja elénk, azaz a hajdani ősz Szamos valamikor ott folyván a Fellegvár szintjében, évmilliók lassú munkájával vágta bele magát a völgy síkjába. Maga a Fellegvár 60 méter magasan van a Szamos mai szintje fölött. Tetején hajdan szép csillagalakban épített erődítmény volt (építését 1716-ban fejezték be), ahonnan császári katonák vigyázták a város minden rezzenését.

A Fellegvár folytatásában látjuk a hajdani *Borjumált*, mely remék szőlőkerteket nevelt. Sajnos, úgy a fellegvári oldalnak, mint a Borjumálnak megvan az a településföldrajzi hátránya, hogy meredek oldalaik rendkívül hajlamosak a csuszamlásokra. A számtalan földcsuszamlás közül az 1918. évi omlás öt halottat és nyolc sebesültet követelt áldozatul, míg az 1941. évi októberi földcsuszamlás a Belvedere vendéglőt semmisítette meg.

A Fellegvárról leereszkedve a Rákóczi-uton át érkezünk el a *Törökvágáshoz*, útaink tulajdonképpeni kiindulópontjához. A Törökvágás természetes módon képződött s a közlekedés folytán ma is egyre mélyülő, tehát fejlődő hágó. Agyagos rétegei ugyanolyan korúak, mint a zsilvölgyi színtartalmazó rétegek. Bennük találta Tulogdy János dr., egyetemünk professzora azt az érdekes teknősbéka maradványt (kövületet), mely jól reávilágít a sokmillió évvel ezelőtti idők éghajlati és általában természeti viszonyaira. A monda a Törökvágás keletkezését 1660-as évek-re teszi, amikor II. Rákóczi György kemény csatát vívott Lóna mezején a törökkel. A hagyomány szerint akkor vágták volna a Törökvágást az ozmán hadak, abból a célból, hogy a Szamos vizét elvezessék a vár alól s a víz nélkül maradt sáncokon keresztül könnyebben bejuthassanak a várba.

A Törökvágás közvetlen környéke már ősidők óta lakott hely volt. Ezt bizonyítják azok az ősrégészeti leletek, melyek innen felszínre kerültek, így egy moustieri kova vakaró és aeneolitikus agyagcsésze.

A Törökvágás gerincére felérkezve, szépen kitűnik a Hója gerinc vízválasztó szerepe a Szamos és Nádas között. A tetőn nemrégiben még

szép útjelző tábla állott, mellette azzal az érdekes faragott oszloppal (troița), mely remeke volt a román népművészetnek.

Igen szép kilátás nyílik innen Bács község felé, a Bácsitorok völgy szádájára, a háttérben lévő Kőszegő hegyre, valamint a Papfalvi völgyre. a Lombi és a Csillaghegyre.

Itt már a Hója erdő szélén vagyunk, azon a szép és tágas írtáson, ahová néprajzi parkot készült létesíteni a kolozsvári egyetem. Avram Iancu havasi háza most is itt áll, sajnos nagyon megrongálva a háborús események következtében.

A Hója szó — Kelemen Lajos neves történészünk szerint — szláv eredetű és „bekerített legelőt” jelent. Kedves és barátságos tisztásain, köröndjein már száz évvel ezelőtt is vidám majálisokat tartott az ifjúság. 1928-ban épült fel az EKE *Gaudeamus* néven ismert turistaháza és vendéglője, majd 1942-ben a siugró sánc. Sajnos mindkettőnek ma már csak nyomai vannak meg — felettük sem száguldott el nyomtalanul a második világháború szele. Tönkrementek azok a padok is, melyek itt állottak az erdőszélen pihenést és kilátást nyújtva azoknak, akik sétakirándulások alkalmából felkeresték ezt a helyet.

A turista alkotásokon kívül az erdő öreg fái is áldozatul estek a kíméletlenül pusztító és romboló ember esztelen rohamának. A faorzók fejszéje nyomán derékban levágott törzsek szomorú csonkjai emlékeztetnek csak azokra a sudarakra, melyek alatt annyit töprengett és álmodozott Reményik Sándor, a Hója erdő szerelmese.

A Törökvágás gerincéről útunkat három irányban folytathatjuk. Elindulhatunk a sárga jelzés romjait követve a *Szentiványi kút felé*, a Nadas völgyében, vagy a Hója gerincen a *Bácsitorok felé*. Az első útvonalat a harmadik fejezet keretében ismerjük majd meg. Vegyük most útunkat a Nadas völgye mentén a Bácsitorok felé. Elhagyva a *Gaudeamus* vendéglőt balkéz felől, csakhamar fellűnik a Gazdasági Akadémia juhászata. Felette a gerincen ott látjuk az Egeresről jövő magasfeszültségű vezeték hatalmas tartóoszlopát. Alig 15 perces séta után már meg is érkezünk a Bácsitorokba.

A gerincen vezető útvonal első látnivalója a *Dónál-szobor*. A 20 éves szép, barokkstílusú szobor a szőlőskertek védszentjét, Dónátot ábrázolja. Sajnos a szobor is sokat szenvedett az utóbbi évek nehéz napjaiban — golyók ütötték át, repeszek sebeztek testét. A hagyomány Dónát alakját is kapcsolatba hozza a törökkel. Ő lett volna ugyanis az, aki figyelmeztette a város lakóit az ozmán hadak jövetelére.

Tovább menve a gerincen, csakhamar elérkezünk a *Kányafőre* (509 m.), ahonnan remek kilátásunk nyílik a városra és környékére. Különösen szépen látszanak innen a Gyalui-havasok öreges formái s ha az idő tiszta, a Vigyázó (Kalota-hegy) is ott kéklik a láthatáron. Egyesületünk buzgó és lelkes tagja, *Hungary Oktáv* tanár volt az, aki a hely szépségeit felfedezte. Saját költségén padokat építtetett ide, az EKE pedig menedékházat emelt a Kányafőre. Sajnos mindez ma már csak a múlté. A házat a tűz, a padokat pedig a turistaalkotásokat nem becsülő emberek pusztították el. Nincs már meg az a kis földbevált vadászház sem.

amelyik pihenőül és menedékül szolgált még néhány éve az eső elől ide-menekülő turistáknak.

A Kányafő az a pont, amely megérdemelné, hogy ismét menedékház és kilátótorony álljon itt. Kevés költséggel meg lehetne valósítani azt is, hogy állványra szerelt, pléhlapra festve magyarázó körkép tájékoztassa itt a vezető nélkül járó turistát az innen látható panoráma részleteiről. A Kányafőtől, melyet a katonai térkép Hója tetőnek jelöl, útunkat a gerincen tovább folytatva, érünk el a 488-as magassági pontig, majd innen a friss erdőirtás szomorú csonkjai között ereszkedhetünk le a Bácsitorokba.

A gerincen vezető úthoz ennél a magassági pontnál kapcsolódik bele a *Hajtásvölgyi útvonal*. Ott, ahol a Dónát-ut egészen megközelíti a Szamos medrét, megtekinthetjük a térképen is feltüntetett kőbányát. A felső durvamészben a korai harmadkor érdekes megkövült állatvilágának nyomai tűnnek elő, míg a sziklafal hasadékaiban szép gipsz, cölesztin és pirit kristályokat gyűjthetünk. Az elmúlt háborús esztendőkből nagy-méretű óvóhelyet építettek ide a város műkincsei számára. A sziklába vágott barlangszerű terem ma már nagyrészt víz alatt ál.

Ifj. Xántus János

Turistaság és honismeret

Nem új fogalmak ezek. Évtizedek óta sokat és sokan írtak e két társadalmi mozgalomról. És mégis ma, amikor egy új világ van kialakulóban, amikor mindent a közös nagy cél, az új demokratikus életforma megteremtése érdekében át kell értékelni, akkor az vitán felül áll, hogy a turistaság és a honismeret terén is meg kell keresnünk és meg kell találnunk az új, a célravezetőbb módszert és irányt.

Ezt az újító munkánkat pedig elsősorban az iskolákban kell elkezdenünk, hogy a gyermeket, az ifjút már ekkor fogékonnyá tegyük arra, hogy az életbe kikerülve, a munkahelyén is ebben a szellemben, az új életforma mielőbbi kialakulása érdekében közreműködjék.

Új honfoglalást kell végeznünk! Ismerjük meg a turistaság és a honismereti nevelés útján hazánkat. Előbb falunkat, azután annak környékét, majd az egész országot.

Az iskola ne csak az új n. iskolaműveltséget kalapálja bele a gyermek fejébe, mert ez — főként faluhelyen — csak városias, csak civilizatorikus külső mázt, és csupán-eszközt ad a gyermeknek ahhoz, hogy azzal tovább tanulhasson, tovább képezhesse magát.

Nem szeretheti hazáját az, aki azt kellőleg és helyesen nem ismeri. De nem is taníthatja a gyermeket olyan tanító, aki maga sem ismeri a vidéket, azt a falut, ahol tanít. Ha pedig nem ismeri, nem is szeretheti. Sem a földjét, sem a rajta élő népet. Gondoljunk csak vissza az Erdélybe áthelyezett regáti vagy alföldi tanítók működésére, felfogására.

Honismeret. „Ilyen tantárgy tulajdonképpen nincs is“, mondhatná valaki. Nincsen, de ne is legyen. Minden tantárgy alkalmat ad az oktatónak arra, hogy azt a honismeret szellemében adja elő. A földrajz, a történelem, a természetrajz, de még az ének, a rajz, a kézimunka és a testnevelés is kitünő lehetőséget nyújt erre. A tanítás tengelyévé kell tehát tennünk a honismeretet. Ezúton elérjük azt, hogy a gyermekek lelkébe a régi üres „lokálpatriótizmus“ helyébe egészséges és a közösség érdekeit szolgáló szülőföldszeretetet csepegtetünk belé. A régi önző és törtető egyén helyett neveljünk a közösségi élet iránt érzékkel bíró, népét és földjét szerető, azért áldozatot hozó új embertípust. Mert nem vezetői helyesen faluját az a közösségi bíró, pap, tanító s hazáját az a miniszter, aki azt nem ismeri és nem szereti.

De addig is, amíg ez a lassú nevelői munka az elemi, a közép- és a főiskolákban megindul, mit tehetünk gyakorlatilag a honismereti szellem elterjedése érdekében?

1. Központi irányítás, szakszerű ellenőrzés és feldolgozás mellett írja meg mindegyik falu (és város) a maga falu-monografiáját, az idősebb tanulók, a tanítók, a papok stb. bevonásával.

2. Minden falu (és város) létesítsen falumúzeumot, vidékmúzeumot, amelyben azonban ne csak — mint eddig — egy pár ruhadarab, kancsó és apró tárgy legyen elhelyezve, hanem főként a falu természeti kincsének, gazdasági életének tervszerűen gyűjtött tárgyai és adatai.

Mily szép és eredményes lenne ez a munka, ha végre a falusi tanítót, a papot, a középiskolai és az egyetemi tanárt egy munkaközösségben látnók.

De ne feledjük azt sem, hogy komoly honismereti munkát íróasztal mellől végezni nem lehet. A tanítónak, a tanárnak, a tudósnek ki kell mennie a helyszínére, hogy saját maga lássa és ismerje meg azt a földet és azt a népet, amellyel foglalkozik. Mert a föld és az ember, a táj és a rajta élő nép egymásra mindig hatással voltak, egymást megváltoztatták s így külön-külön nem tanulmányozhatók. Éppen ezért a honismereti munkát sem lehet elvégezni célszerű és tervszerű turistáskodás, természetjárás nélkül. A turistáság és a honismeret annyira egymásba kapcsolódó két társadalmi mozgalom, hogy egyiket a másik nélkül el sem képzelhetjük.

De magát a turistáskodást is más alapokra kell fektetnünk. Ne csak öncélú természetélvezet maradjon, hanem sokkal jobban bele kell kapcsolódnia a honismereti nevelés nemes és közösségünk érdekeit szolgáló munkájába, mint ahogyan azt eddig cselekedte. A helyes irányban vezetett természetjárás egészséges szülőföldszeretetre és természetes gondolkodásra, észjárásra nevel.

Ez kell a közeljövőben megadja az ENKÉ-nek is új munkatervét, mert csak ilyen munkával válik egyrészt igazi népi sporttá a turistáskodás, másrészt csak így szolgálja a közösség gazdasági és művelődési életszínvonalának emelését.

Vámszer Géza

Összefoglaló jegyzék

az „Erdély“ 42 évfolyamában megjelent cikkekről,
tanulmányokról

(2. közlemény)

- Pádes 1933 IX (Temesvár mellett)
Parajd 1912 I
Paring 1907 XI, 1911 VI, 1933 I.
Petrozsény 1899 I, 1933 I.
Pojána Ruszka (Hunyad vm.) 1912 IX–X.
Ponor (Tordaaranyos vm.) 1909 V.
Ponyászka (Krassó Szörény vm.) 1934 XI, 1936 IX.
Propastea (Brassói hav.) 1898 IV.
Radnaborberek 1895 X, 1897 VI, 1914 III, 1943 XI.
Radnai hav. 1892 II, 1893 VI, 1894 V, 1896 X, 1911 XI, XII, 1939 I, 1941 II, 1942 I, V, 1944 I.
Rekető (Gyalui havasok) 1893 VII.
Rekiczél (Bihari hav.) 1904 I, VII, 1912 VII, 1930 III.
Remeteórév (Jádvölgy) 1942 VIII.
Remetel szoros 1907 VII.
Retyezát 1893 I, 1894 III, 1895 III, 1898 IV, 1907 IX, 1908 VII, 1912 V, 1933 XI, 1935 I, III, 1936 XI, 1937 XI, 1940 V, 1943 VII.
Rév Révi barlangok 1905, I, III, 1906 XI, 1907 III, 1909 V, 1940 IX, 1941 V, 1943 XI–XII.
Réz hg. 1898 X, 1900 VII.
Riszegető (Kalotaszeg) 1943 IX.
Romuli (Beszterce N. megye) 1911 VII.
Runki szoros 1899 X, 1906 V, IX.
Sátorhegy (Lápos hg.) 1908 IX.
Scărisoara 1900 IV, 1903 IV, 1905 IX, 1913 VI, 1931 III.
Sebesvár 1900 III, 1943 IX.
Segesvár 1896 I.
Semenic 1933 IX, (Resicza-Stájerlak hegyvidék).
Sólyomkő (Kolozs m.) 1896 VI.
Sugás (Sepsiszentgyörgy mellett) 1944 II.
Surián (Szászsebesi hav.) 1911 VI.
Szamosbazar 1898 VIII, 1933 I.
Szamosujvár 1900 III.
Szálva (Beszterce N. megye) 1911 VII.
Szárkó 1933 IX, 1936 IX, (A Bánátban).
Szászrégen 1896 VII, 1941 III.
Szászsebes 1899 V.
Szászváros 1895 III, V.
Szebeni hav. 1905 XI, 1911 VI.
Szejkefürdő 1931 IX.
Szent Anna tó 1892 II.
Székelyföld 1892 III, IV, VI, VII, IX, 1893 I, 1896 IV, VI, IX, 1899 V, VIII, 1903 I, 1931 IX, 1939 I, III, IV, 1940 VII–XI, 1941 IV, V, VI, VII, IX, X, XI, XII, 1943 VIII.
Székelykő 1906 VII, 1910 VII.
Székelyudvarhely 1912 I.
Szilágyság 1899 X, 1901 III, 1906 XI, 1907 III, V.
Szolcsva 1913 VIII, 1939 I.
Szorosok Erdélyben 1915 I.
Szováta 1892 IV, 1898 I, 1904 III, 1905 VII, 1906 V, 1909 V, 1912 I.
Szucsák 1900 VII.
Szurduk (Zsilvölgye) 1897 IV, 1910 IX.
Tordai hasadék 1903 VII, 1905 I, 1906 III, 1934 V, 1935 V–VII, 1938 VII, 1939 I, 1940 V, 1942 IX, 1944 VII–VIII.
Toročko 1894 VI, 1906 VII, 1910 VII.
Turi hasadék 1896 V, 1904 V, 1906 I.
Tusnád 1906 V.
Uzonkafürdő 1940 IX.
Ünökő 1930 I, 1933 V, 1937 I, III, 1943 V.
Vajdahunyad 1898 X.
Vidálykő 1893 VII.
Vithavas (A Gyilkóstó mellett) 1938 V.
Vizakna 1912 VII, 1913 VII, 1932 V.
Vlegyása 1894 VIII, 1909 I, 1934 VII, 1940 III, V.
Zajzon (Brassó mellett) 1912 IV.
Zágon 1905 IX.
Zsibó 1936 IX, XI.
Zsidovina (Aranyos völgye) 1908 I.
Zsilvölgy 1910 IX.

CZIRJÁK KÁROLY

EGYESÜLETI ÉLET

A kolozsvári Központunk titkári irodájában (Jókai-utca 2. sz. II. em.) a téli hónapok alatt d. e. 10–12 óráig és d. u. 4–7 óráig tart hivatalos órát. Ujjonnan megválasztott titkárunk Podhrászky Dezső.

Felkérjük tagjainkat, hogy ez órák alatt rendezzék 1946. évi tagdíjhátrálékaikat és fizessék be az Erdély hátrálékos előfizetési díját.

Közgyűlésünk.

Egyesületünk központja 1947. jan. 10-én, pénteken d. u. 6 órakor tisztikari, 7 órakor választmányi gyűlést tart, amely előkészíti a február 2-án, vasárnap d. u. 4 órakor megtartandó közgyűlést. Ez a közgyűlés beszámol az 1946. év működéséről és a lemondott tisztikar helyébe újat választ.

A turista szakosztály hírei:

A két őszi hónapban, októberben és novemberben, a hosszantartó esőzések miatt csupán négy kirándulást tudott a turistaszakosztály rendezni. Okt. 6–7-én Geberügi András vezetésével hatan voltak a Géczivárnál. Október 20-án 15 résztvevővel s Bokor Sándor vezetésével az Őzek-völgyében voltunk. Ugyanaz nap dr. Tulogy János 4 résztvevővel a Berettyó eredeténél, a Királyhágónál volt. November 3-án Vámszer Géza vezetésével 9-en a Szentiványi-kútnál voltak.

Most már a téli gyalogos és síkirándulások javában folynak. Minden vasárnap reggel indulás az egyesület helyisége előttről.

A propaganda-szakosztály hírei:

A esütörtök délutáni (6 órai kezdettel) rendszeresített *vetítettképes honismertető előadások* megkezdődtek és húsvétig tartanak. Ezeket minden délutánt is szívesen látják.

Minden szombaton este 8 órakor *társas összejövetel* van egyesületünk Jókai-utca 2. számú helyiségében.

E. N. K. E. Zsebnaptárt adott ki központunk 1947. évre, amely 3000 L-ért kapható. E naptárban az egyesület rövid története, a természetjárók tízparancsolata és egyéb tudnivalók találhatóak. A naptárnak „naptár” részét a nyomda más naptár részére nyomta ki. Ezért hiányzik a hónapok magyar felirata.

Az ENKE múzeuma megkezdte és lelkesen folytatja fényképtárának rendezését és gyarapítását. E célból felkér mindenkit, hogy erdélyi természeti szépségekről, műemlékekről, népművészeti tárgyokról, falusi és városi részletekről szóló mindenemű fényképfelvételt ajándékozzon egyesületünknek.

Maroszéki osztályunk hírei:

Vetítettképes honismertető előadásokat rendszeresítettek a tél folyamán, amelyeken központunk több előadója is résztvett.

A marosvásárhelyi Turista Hivatal (Oficiul Local de Turism) alelnökévé egyesületünk képviselőjében Both Károly turista testvérünket nevezték ki.

HÍREK

A Szociáldemokrata Párt 1947. évi Munkás-Naptárában egyesületünk elnöke, Vámszer Géza 7 oldalas cikket közölt „Erdély természeti szépségei” címen, amelyben tömör áttekintést ad Erdély különböző tájegységeinek turista láttnivalóiról. Erdély idegenforgalmi berendezésének hiányairól és a sok tennivalóról ír. E cikk elolvasása minden turistának ajánlható. Külön lenyomatban is kapható lesz.

Idegenforgalmi iroda Kolozsvárt. Kolozsvár városát turista központtá nyilvánították. A várost felkereső turisták számára éppen úgy, mint a többi hasonló városban vagy klíma-

ikus üdülőhelyen, úgynevezett információirodát állítanak fel. Kolozsvárt ez az iroda a városháza épületében (Szabadság-tér 1.) működik, ahol minden érdeklődőnek rendelkezésére állanak d. e. 9—12 és d. u. 4—6-ig.

Az Erdélyi és Bánati Természetvédelmi Bizottság kolozsvári (Comisia Monumentelor Naturii) vezetőségének felkérésére egyesületünk megválasztotta és képviselővel megbízta ifj. dr. Xantus János egyetemi tanársegédet, egyesületünk Turista Szakosztályának elnökét.

Az Oficial National de Turism hivatalos lapja, a **România**, ha nem is a régi szép külsővel, de most is megjelenik s ajánljuk annak olvasását és gazdag képanyagának megtekintését. A lap egyes száma kapható a legtöbb hírlapirodában (3000—5000 L), de megrendelhető Bucaresti-ben is a szerkesztőség hivatalában, Str. Wilson No. 8., telefon 6.00,60—6.25,85 sz.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

K. M. Sajnos több cikket helyszűke miatt e számban nem hozhatunk le s így az öné is kimaradt. Az 1947. évben nem ösztös, hogy lapunk megjelenhet, mert a négyszeres papírárat és felemelt nyomdai költségeket ily kisszámú előfizető mellett nem győzzük. A legrosszabb esetben év végén egy évkönyvet fogunk kiadni az 1947-es évfolyam pótlására.

S. V. Bármely vidéki városban alakulhat vidéki osztály, ha legalább 30 tag van és megfelelő vezetőség. Az alakuló gyűlésre hívják meg a Központot. A tagdíj 1947 évre még nincsen megállapítva, kb. havi 1500—2000 L, lesz, de ezt a vidéki osztályok helyi viszonyaiknak megfelelően leszállíthatják vagy felemelhetik.

Az Erdély 1946. évi négy számának ára 15.000 L., tagoknak 12.000 L. A 4-ik szám külön vásárolva 5000 L. Az 1945. évfolyam nyolc számának ára 8000 L.

TARTALOM

Brüll Emánuel: A turistaság a béke szolgálatában	1
Rotaridesz István: A Fogarasi havasok (Befejező rész)	6
Török Zoltán: A feleki gömbök története	8
Málthé Borcsa: Utón. útfélen	12
Ifj. Xantus János: Kolozsvár környékének turista kalauza (A Bácsitorok és környéke)	16
Vámszer Géza: Turistaság és honismeret	19
Czirják Károly: Összefoglaló jegyzék az Erdélyben eddig megjelent cikkekről (2. közlemény)	21

EGYESÜLETI ÉLET:

Központunk közgyűlése.	A turista szakosztály hírei.	A propaganda szakosztály hírei.	A maroszséki osztály hírei	22
HIREK				22
SZERKESZTŐI ÜZENETEK				23

Látogassuk meg télen is

egyesületünknek a Harghata-fürdőn (1350 m.) levő turista-szállóját, az

UZ BENCÉT

amely nagyszerű sí-terep közepén fekszik.

Megközelíthető autóbusszal Csikszereda és Székelyudvarhely felől.

Szobát foglalni Dr. Köszler Arthur Mercurea-Ciuc, Transilvania bank címén lehet.

Az Uz Bence telefonszáma
Mercurea-Ciuc 53.

MIND KOLOZSVÁRI CÉGEK

Székely József *úridivat-szabósága*

ENKE TAGOKNAK 10% ENGEDMÉNY **Unió-utca 2. szám, I. e.**

ANGYAL DROGÉRIA

Dózsa György-utca 23.

Alapítva 1910-ben

NYERGES IMRE

orvosi műszertára

Jókai-utca 4. szám

*Fotokópiák, amatőr-munkák,
művészi felvételek*

Polyfoto-nát

Szabadság-tér 13.

TRANSCOLECTIV

szállítási vállalat - **Kolozsvár, Szabadság-tér 27.**

MINE R V A

IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RT KOLOZSVÁR

Igazgatóság és üzemek: Brassai-utca 7. szám / Telefon: 433
Könyv- és papírkereskedés: Szabadság-tér 8 / Telefon: 434

Könyvnyomda / Könyv- és papírkereskedés

Könyvkiadó és lapkiadóvállalat

Könyvkötészet / Cinkográfia / Vonalozóüzem

Üzletikönyvgyártás / Borítékgyártás

Domborcimkegyártás / Bélyegzőkészítés

